

СЕКЦІЯ 9. ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Бортніков Г. П.

*провідний науковий співробітник, кандидат економічних наук
Державної навчально-наукової установи
«Академія фінансового управління»
м. Київ, Україна*

DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-323-4-31>

ВПЛИВ ПАНДЕМІЇ КОРОНАВІРУСУ НА ВИМІР ІНФЛЯЦІЇ¹

Світова спільнота в принципі досягла прогресу в уніфікації вимірювання інфляції. Цьому особливо сприяли зусилля МВФ та ОЕСР. Існує кілька показників інфляції, але найбільш популярним є індекс споживчих цін (ІСЦ). Як зазначає Держстат України, «ІСЦ несе велике політичне та соціальне навантаження, чим і пояснюється пильна увага до цього показника з боку всіх категорій споживачів» [1]. Національні органи статистики використовують настанови, які видали спільно МВФ, ОЕСР, МОТ, Єврокомісія та ООН – «Інструкція з індексу споживчих цін: теорія та практика» [2]. Важливість достовірного розрахунку темпів інфляції полягає у наступному: по-перше, інфляція є цільовим показником для монетарної політики центрального банку, по-друге, це один з важливих макроекономічних індикаторів, що свідчать про стан економічного розвитку, і по-третє, інфляція визначає вартість і рівень життя у країні, і використовується для індексації оплати праці, соціальних виплат, для зіставлень в розрізі країн. Середньостатистичні домогосподарства у країнах з високим рівнем достатку мають значно більші доходи і можливості витрат, ніж у країнах з низьким доходом на душу населення.

Споживчий кошик формується таким чином, щоб врахувати середньостатистичне споживання домогосподарств, а не витрати багатих чи бідних прошарків населення. Таким чином, споживча інфляція у неповній мірі відображає зростання вартості життя у країні

¹ Матеріал підготовлений в рамках проекту, що виконується за грантової підтримки Національного фонду досліджень України (реєстраційний номер: 2020.01/0546)

для різних верств населення. Наприклад, ІПЦ склав 110% (або приріст у 10 відсотків), але для родини з низькими доходами будуть зміни лише на 105%, оскільки включають ті товари, які вони споживають.

Національні органи статистики періодично переглядають споживчий кошик. Наприклад, Держстат України має робити це принаймні раз на 5 років, але якщо не виникає потреби робити це частіше.

Пандемія коронавірусу внесла суттєві зміни не лише у стиль життя громадян, але й також у поведінку в споживанні товарів і послуг. Зміни мали раптовий, вибуховий характер, супроводжуючи карантин та обмеження у споживанні певних товарів і послуг та навпаки – потребу у придбанні додаткових товарів (гігієнічних засобів, ліків) і послуг (лікування, оздоровлення після хвороби).

Нижче наведена статистика базується на періодичному обстеженні вибірки домогосподарств. Структура стандартного звіту з якості вибіркового обстеження населення ґрунтується на компонентах якості даних і процесів, рекомендованих Євростатом. Виміри якості статистичної продукції, рекомендовані Євростатом, включають: релевантність, надійність, своєчасність, доступність, ясність, порівнянність, узгодженість. Гармонізований індекс споживчих цін (ГІСЦ) складається Євростатом спільно з статистичними органами держав-членів Європейського Союзу [3]. Структура кошику для розрахунку ІСЦ враховує національні звички споживання, які можуть залежати від клімату, податків на продукти, стилю життя, культурних традицій та інших факторів (наприклад, доступності продуктів). Ваги продуктів регулярно оновлюються, щоб відобразити зміни в моделях споживчих витрат. Відповідно до закону, ваги оновлюються щороку [4].

Інфляційні очікування також регулярно відслідковуються багатьма центральними банками, і також є об'єктом впливу з боку органу монетарної політики, оскільки очікування зростання ці провокує зростання, і навпаки. Наприклад, це в особливій мірі проявляється у поведінці підприємств, які закладають очікувані темпи інфляції у ціну матеріалів та у ціну готової продукції. Результати порівняння розміру і структури витрат домогосподарств в Україні у 2020 році з 2019 роком наведені за кварталами, щоб показати високу мінливість.

Варто відзначити, у період спалаху пандемії:

– Суттєво скоротились витрати на алкогольні напої, одяг, взуття відпочинок, освіту, ресторани і готелі;

- Зросли витрати на зв'язок, утримання житла, охорону здоров'я;
- У четвертому кварталі явно спостерігається відновлення споживання до рівня 2019 року за винятком витрат на набуття освіти, харчування у закладах, проживання в готелях.
- Суттєвих структурних змін у споживанні не відбулось, але помітно зросла частка витрат на комунальні послуги, лікування та зв'язок.

Таблиця 1

Структура споживчих витрат домогосподарств України

	Зміни до 4 кварталу 2019 р.				Структура грошових витрат	
	1 кв.	2 кв.	3 кв.	4 кв.	4 кв. 2019	4 кв. 2020
Продукти харчування	-2,5%	-4,8%	1,0%	3,4%	48,3%	47,6%
Алкогольні напої	-5,9%	-23,8%	-15,2%	1,7%	1,5%	1,5%
Тютюнові вироби	3,1%	2,0%	8,9%	10,6%	2,5%	2,6%
Одяг і взуття	-30,3%	-40,0%	-14,9%	-6,8%	7,3%	6,5%
Житло, вода, енергія, газ	30,9%	-19,6%	-27,1%	16,2%	16,5%	18,3%
Техніка та утримання житла	-2,0%	12,5%	28,2%	23,2%	2,2%	2,6%
Охорона здоров'я	12,9%	-8,2%	16,4%	18,1%	4,4%	5,0%
Транспорт	-12,9%	0,2%	2,6%	-0,7%	4,5%	4,3%
Зв'язок	5,1%	12,1%	11,9%	24,0%	3,5%	4,2%
Відпочинок і культура	-10,3%	-37,6%	-17,7%	-3,3%	2,1%	2,0%
Освіта	2,4%	-60,8%	-14,5%	-9,0%	1,3%	1,1%
Ресторани та готелі	-31,9%	-62,2%	11,6%	-44,4%	2,6%	1,4%
Різні товари та послуги	-1,9%	3,6%	6,4%	2,3%	3,1%	3,0%
Споживчі грошові витрати	0,7%	-11,5%	-3,3%	5,0%	100,0%	100,0%
Продовольчі товари	-2,3%	-5,0%	0,9%	3,7%	52,3%	51,7%
Непродовольчі товари	8,5%	-19,8%	-17,1%	11,4%	29,8%	31,6%
Рослуги	-3,4%	-16,9%	7,8%	-2,0%	17,9%	16,7%

Джерело: розраховано автором за даними «Витрати і ресурси домогосподарств України у 2020 році». – Статистичний збірник. – Київ, 2021 [5]

Це привернуло увагу багатьох вчених щодо необхідності ревізії складових і ваги продуктів і послуг у кошику для адекватного відображення змін у цінах та вартості життя. Поряд з цим, поглибились розбіжності між країнами з різним рівнем розвитку у даних про кількість захворювань, смертності, суворість і тривалість режиму карантину, охоплення щепленням, а вплив на соціальну сферу і на економіку був у широкому діапазоні від значного до несуттєвого. Практично в усіх країнах відбулись тектонічні зрушення не лише у структурі споживання, але й у способах споживання, наприклад, витрати на подорожі, відпочинок, навчання, лікування, а також потужний поштовх отримала Інтернет-торгівля, прискорила цифровізація фінансових послуг, поширилось дистанційне навчання. Все це ускладнило не лише вимірювання інфляції, але й порівняння рівня інфляції між країнами.

У часи карантину та соціальної ізоляції відбулися не тільки структурні зміни у споживчому кошику, але виникли технічні ускладнення для процесу збирання інформації шляхом опитування чи обстеження ринків органами статистики.

Слід також нагадати, що уряди здатні у різній мірі виділяти субсидії для збереження тарифів або надавати пільги так, щоб малозабезпечені верстви населення не страждали від подорожчання.

В умовах кризи від деяких товарів чи послуг домогосподарства можуть відмовлятися чи переходити на дешеві аналоги (менш якісні) або виготовляти їх у домашньому господарстві.

Слід розрізняти короткострокові зміни у структури та обсягу споживання від довгострокових зрушень. Варто враховувати, що у ряді великих країн – Індія та Китай – режим обмежень був тривалішим і суворішим, ніж у більшості країн. Навпаки, у багатьох африканських країнах він був дуже коротким та легким за заборонами. У низці республік колишнього СРСР його взагалі довго не визнавали (Білорусь, Туркменістан, Таджикистан). Тому поведінка у споживанні змінювалося з різною тривалістю, і це породжує питання щодо фіксації змін або визнання їх аномалією.

На наш погляд, під час карантину деякі зміни у споживанні стали незворотними. Наприклад, випереджаючими темпами зростають витрати на способи комунікації, послуги зв'язку, дистанційне управління банківськими рахунками, збільшились обсяги безготівкових розрахунків, впала частота відвідувань багатьох громадських місць, включаючи філіали банків та торгові центри, багато домогосподарств

перейшли на купівлю товарів в інтернеті, залишилось онлайн навчання у школах, замість відвідування кафе стає популярним замовлення доставки обідів, замість поїздок на громадському транспорті заради зменшення небезпеки нового зараження почастишали пішохідні прогулянки, використання електротранспорту, різко впали відвідування концертів та кінотеатрів, люди стали більше витратити на кабельне телебачення, відмовились від подорожив особливо у високою небезпекою нових епідемій. Багато фірм перевели основну частину персоналу на віддалену роботу (повністю або на кілька днів на тиждень), тому працівники знизили витрати на поїздки на роботу.

Це вимагає від органів статистики удосконалення методології для розрахунку індексу споживчих цін. Заслуговує більшої уваги вітчизняних вчених проблема коректного порівняння ІСЦ в розрізі країн.

Література:

1. Доступно про статистику: індекс споживчих цін. Державна служба статистики України. Посібник для користувачів. Київ, 2018.
2. Consumer Price Index Manual: Theory and Practice 2004. URL: https://www.ilo.org/public/english/bureau/stat/guides/cpi/CPI_Manual.html
3. Harmonised index of consumer prices (HICP). URL: https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/prc_hicp_esms.htm
4. Inflation and consumer prices. URL: https://www.ecb.europa.eu/stats/macroeconomic_and_sectoral/hicp/html/index.en.html
5. Витрати і ресурси домогосподарств України у 2020 році». Статистичний збірник. Київ. 2021.